

ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ У СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Успішність його роботи залежатиме від майстерності застосування обраних методів.

До перспективних напрямів подальших досліджень можна віднести дослідження педагогічних умов для ефективнішого використання методів культурологічної підготовки майбутніх педагогів.

1. Педагогічна майстерність: підручник / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І.А. Зязюна. – Київ: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.

2. Піддячий В.М. Обґрунтування змісту культурологічної підготовки майбутнього педагога // *Неперервна професійна освіта: теорія*

і практика // *Науково-методичний журнал*. – 2015. – Випуск 1 – 2 (42 – 43). Серія: Педагогічні науки. – С. 52 – 58.

3. Піддячий Володимир Миколайович. *Естетичні засади професійного саморозвитку майбутнього педагога: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04* / Піддячий Володимир Миколайович; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 22 с.: іл. – Бібліогр.: С. 19 – 20.

4. Словник української мови: в 11 т. Т. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/metod>.

5. Рудницька О.П. *Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник*. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2005. – 360 с.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2016

УДК 37.062.4

Наталія Ярошук, викладач кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ У СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті розглянуто особливості педагогічного спілкування у структурі педагогічної діяльності. Визначено, що професійне педагогічне спілкування є комунікативною взаємодією педагога з учнями, батьками, колегами, спрямованою на оптимізацію діяльності. Автор розглядає поняття спілкування, сторони (інтерактивну, перцептивну й комунікативну), етапи педагогічного спілкування та головні ознаки педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні.

Ключові слова: діяльність, педагог, спілкування, педагогічне спілкування.

Літ. 11.

Наталія Ярошук, преподаватель кафедры психолого-педагогических дисциплин
Луцкого педагогического колледжа

ПРОФЕСИОНАЛЬНОЕ ОБЩЕНИЕ В СТРУКТУРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

В статье рассмотрены особенности педагогического общения в структуре педагогической деятельности. Определено, что профессиональное педагогическое общение является коммуникативным взаимодействием педагога с учащимися, родителями, коллегами, направленным на оптимизацию деятельности. Автор рассматривает понятие общения, стороны (интерактивную, перцептивную и коммуникативную), этапы педагогического общения и главные признаки педагогического общения на субъект-субъектном уровне.

Ключевые слова: деятельность, педагог, общение, педагогическое общение.

Nataliya Yaroshchuk, Lecturer of the Psychological and Pedagogical Disciplines Department
Lutsk Pedagogical College

THE PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE STRUCTURE OF TEACHER'S ACTIVITIES

The article describes the features of teacher communication in the structure of educational activities. The author determines that the professional pedagogical communication is a communicative interaction between the teacher and the students, parents, colleagues aimed at the optimizing of activities. The author examines the concept of dialogue, sides (interactive, communicative and perceptual), and stages of pedagogical communication and the main features of pedagogical dialogue at the same level.

Keywords: activities, a teacher, communication, pedagogical communication.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найбільш гострих і важливих проблем сучасності є проблема спілкування. Соціально-економічні перетворення в нашій країні призвели

до зміни уявлень про цінність людини в суспільстві. Саме тому пріоритетним напрямом освіти нині є формування духовно-етичного потенціалу суспільства, що визначає й підвищений інтерес до культури спілкування [10, 9].

Професія педагога належить до соціономічних

видів праці, де спілкування, що супроводжує трудову діяльність, перетворюється на професійно значущий чинник.

Спілкування – багатоплановий процес налагодження і розвитку контактів між людьми, який передбачає обмін інформацією, певну стратегію і тактику взаємодії, сприймання і розуміння суб'єктами спілкування один одного [4, 34].

Професійно-педагогічне спілкування – це система (прийоми й навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога й вихованців, змістом якого є обмін інформацією, справляння виховного впливу, організація взаємин за допомогою комунікативних засобів [1, 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вивчення проблеми спілкування має давні традиції, закладені в працях В.М. Бехтерева, Л.С. Виготського, В.М. Мясищева, С.Л. Рубінштейна, в яких спілкування розглядалося як важлива умова психічного розвитку індивіда, формування його особистості.

Характерним для сучасного етапу вивчення проблеми спілкування є її комплексне розроблення на стику різних галузей психології: філософії і загальної психології (Г.М. Андреева, О.О. Бодальов, А.В. Петровський та їхні учні), загальної психології і психолінгвістики (школа О.О. Леонтьєва), соціальної і диференціальної психології (М.М. Обозов та його учні), соціальної і педагогічної психології (школа С.В. Кондратьєвої, Т.С. Яценко та ін.), педагогічної психології і педагогіки (О.В. Мудрик та ін.).

О.В. Мудрик розглядає спілкування як обмін духовними цінностями (загальноприйнятими і специфічними для статево вікових і групових ціннісних орієнтацій учнів) у формі діалогу в процесі взаємодії учнів з оточуючими їх людьми, що має вікові особливості і надає об'єктивний, і певною мірою педагогічно спрямований вплив на життєдіяльність і становлення особистості [5, 17].

Формування мети статті. Педагогічна діяльність пов'язана з досить інтенсивним і майже безперервним професійним спілкуванням. Метою нашої статті є на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури визначити та обґрунтувати особливості педагогічного спілкування, як взаємодії двох людей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Педагогічна діяльність – складна

динамічна система, що має специфічну структуру. На думку Н. Кузьміної, сутність педагогічної діяльності може бути зрозумілою лише в межах системного підходу. Вона вирізняє конструктивний, організаторський, комунікативний компоненти. У комунікативному компоненті цієї діяльності Н. Кузьміна вбачає встановлення правильних взаємин учителя з учнями, вчителями, батьками, громадськістю. У взаєминах надзвичайно важливим є вміння спілкуватися.

Спілкування – основна форма людського буття. Відсутність, недостатня кількість спілкування може деформувати людську особистість. Воно лежить в основі практично всього, що ми робимо, і є життєво важливою метою встановлення взаємозв'язків і співробітництва людей.

Спілкування складний багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжений потребами в спільній діяльності і являє собою обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини, по-друге, здійснювана знаковими засобами взаємодія суб'єктів, викликана потребами спільної діяльності і спрямована на значиму зміну в стані, поведінці і особистісно смислових утвореннях партнера [9, 224].

У процесі спілкування розкривається суб'єктивний, внутрішній світ однієї людини для іншої, така своєрідна “презентація” дає змогу з'ясувати людські якості. Завдяки спілкуванню індивід прилучається до життя організації, засвоює її досвід, здобутки, водночас він відособлюється, виокремлюється із групи, формує свою індивідуальну неповторність і самобутність.

Структура спілкування, зокрема й педагогічного, містить інтерактивну, перцептивну й комунікативну сторони:

1. Інтерактивна (взаємодія) сторона педагогічного спілкування. Передбачає обмін не лише інформацією, а й різними діями, за допомогою яких здійснюється взаємне стимулювання, контроль та взаємодопомога у розв'язанні спільного завдання. Важливий аспект взаємодії – взаєморозуміння, вироблення спільної стратегії взаємодії, реалізація соціальних ролей та організація сумісної діяльності.

2. Перцептивна сторона спілкування. Передбачає сприйняття, пізнання і розуміння партнера. В педагогічному спілкуванні важливим є знання психологічних механізмів міжособистісного сприймання. У процесі спілкування в індивіда формується уявлення про партнера, його здібності, характер, світогляд, знання, вміння тощо. Сприймаючи ці якості, ми певним чином оцінюємо їх і робимо деякі умовиводи (часто

несвідомо) про внутрішні психологічні властивості партнера по спілкуванню. У цих умовиводах обов'язково наявні, по-перше, сукупність властивостей, що виражаються в оцінці співрозмовника, і, по-друге, формування певного ставлення до нього (більше емоційне, у межах “подобається – не подобається”). Іншими словами, на основі сприйняття зовнішності та поведінки співрозмовника ми дізнаємося про внутрішній світ людини, намагаємося свідомо виробити власне емоційне ставлення до побаченого [11, 253].

3. Комунікативна сторона педагогічного спілкування. Ця складова охоплює обмін інформацією, а також те, як інформація формується, уточнюється, розвивається. В цьому контексті термін “комунікація” тлумачать як передачу інформації та обмін індивідуальним досвідом.

Повноцінне педагогічне спілкування є не тільки багатограним, а й поліфункціональним. Воно забезпечує обмін інформацією і співпереживання, пізнання особистості і самоствердження, продуктивну організацію взаємодії. Обмін інформацією і ставленнями реалізує комунікативний бік спілкування, пізнання особистості і самоствердження – перцептивний, а організація взаємодії – інтерактивний [6, 114].

Результатом спілкування є те, що за допомогою різних засобів комунікації встановлюються взаємини, сприятливі для спільної діяльності. Тому всі проблеми управління педагогічним процесом у системі освіти пов'язані зі спілкуванням педагога з учнями, викладача зі студентами.

Щоб професійно-педагогічне спілкування було ефективним, педагогові треба оволодіти психолого-педагогічною культурою спілкування, яка є складовою психологічної культури. Комунікативний компонент передбачає усвідомлення наявного і потрібного рівня розвитку комунікативних здібностей; аксіологічне засвоєння елементів спілкування; створення нових моделей процесу педагогічного спілкування [8, 92].

Педагогічне спілкування як професійна діяльність викладача включає такі етапи (за В.О. Кан-Каликом): 1) моделювання викладачем майбутнього спілкування зі студентом або групою (прогностичний етап); 2) організація безпосереднього спілкування в момент початкової взаємодії (“комунікативна атака”); 3) управління спілкуванням під час педагогічного процесу; 4) аналіз ситуації минулого спілкування та його моделювання на майбутню діяльність (рефлексійний етап).

Для кожного із зазначених етапів є своя специфіка і характерні певні особливості.

Перший етап комунікації (підготовка повідомлення відправником інформації) передбачає такі дії: добір ідей, які необхідно передати; здійснення кодування інформації за допомогою відповідних символів (підготовка самого повідомлення); вибір каналу комунікації.

Другий етап комунікації – це передавання повідомлення відправником інформації, яке полягає у фізичному передаванні інформації.

Для оптимізації передавання інформації у процесі безпосередньої комунікації її учасникам варто дотримувати певні вимоги, які можна розподілити на дві групи: а) соціально-психологічні; б) когнітивно-текстуальні [2, 252].

До соціально-психологічних належать вимоги, які забезпечують уміння встановлювати психологічний контакт з учасниками спілкування; забезпечувати привабливість (атрактивність) у спілкуванні; виявляти партнерську позицію у спілкуванні; виявляти емпатію (співпереживання емоційному стану співрозмовника); адекватно, на основі рефлексивного механізму, оцінювати свою поведінку в ситуації спілкування;

Третій етап комунікації (декодування повідомлення) передбачає такі три складові: пізнавальний компонент – сприйняття, аналіз та осмислення інформації; оцінювальний компонент – оцінювання матеріалу, поданого у повідомленні, формування свого ставлення (позитивного чи негативного) до наявних там ідей, думок; поведінковий компонент – вибір на основі сприйняття та оцінювання відповідного матеріалу рішення щодо виконання певних дій або зміни поведінки.

Четвертий етап комунікативного процесу – це забезпечення зворотного зв'язку між отримувачем та відправником інформації.

Реалізація ефективного зворотного зв'язку передбачає передусім готовність учасників комунікативного процесу взаємодіяти один з одним на засадах партнерства і взаємоповаги, а отже, оволодіти вміннями та навичками спільного розв'язання проблем теоретичного і практичного характеру. Водночас слід урахувати, що необхідність у зворотному зв'язку може й не виникати, якщо відправник інформації зорієнтований на авторитарний стиль комунікативної взаємодії, а комунікація здійснюється лише у вигляді категоричних наказів.

Психологічний рівень спілкування вимагає від партнерів розуміння інших людей, правильного оцінювання їхнього стану і психологічних

особливостей; адекватного емоційного реагування на стан і поведінку партнера по спілкуванню; обирання щодо кожного партнера такого рівня спілкування, який найкраще відповідає його стану і вимогам гуманістичної моралі.

Спілкування педагога з учнями є специфічним, адже за статусом вони виступають з різних позицій: учитель організовує взаємодію, учень сприймає її і включається в неї. Треба допомогти учневі стати активним співучасником педагогічного процесу, забезпечити умови для реалізації його потенційних можливостей, тобто суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних стосунків.

Суб'єкт-суб'єктний характер педагогічного спілкування – принцип його ефективної організації, що полягає у рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності педагога та учнів, взаємопроникненні їх усвіт почуттів і переживань, готовності прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним [7, 79].

У процесі педагогічної взаємодії взаємини спілкування мають супутній характер, оскільки вияв ставлення до людини не є самим ставленням. Будь-яке слово, будь-яка дія і будь-який учинок самі по собі не можуть мати того чи іншого предметного смислу, незалежно від того, що в них виявляється і ставлення до партнера. Саме в процесі педагогічної взаємодії через пізнання дитини, через пізнання відносин з учнями відбувається і пізнання педагогом себе як людини [3, 129].

Ефективність педагогічної взаємодії завжди залежить від розуміння вчителем її внутрішніх механізмів, від знань вчителя сутності і функцій педагогічного спілкування.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, теоретичний аналіз досліджень з проблеми спілкування дає підставу зробити такий висновок, що цілісною категорією професійного становлення педагога є спілкування, яке слід розглядати як зовнішню сторону процесу, а взаємини між індивідами як внутрішню основу, яка впливає на розвиток самого спілкування.

Подальша розробка проблеми може бути пов'язана з вивченням впливу стилю спілкування на систему та ефективність викладання.

1. Капко Г.І. Психологічні основи педагогічного спілкування / Г.І. Капко // Педагогічна майстерня. – 2015. – № 6. – С. 2 – 8.

2. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.

3. Матвієнко О.В. Педагогічне спілкування вчителя як складова професійної готовності до педагогічної взаємодії в навчально-виховному середовищі школи першого ступеня / О.В. Матвієнко // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки: [зб. наук. статей] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 95. – С. 123 – 130.

4. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії [Текст]: навч. посібник / Г.М. Мешко. – К.: Академвидав, 2010. – 200 с. – (Альма-матер).

5. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников: автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / Мудрик Анатолий Викторович. – Л., 1981 – 37 с.

6. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.

7. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М, Изд-во Московского ун-та 1989. – С. 78 – 79.

8. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Підруч. [для студ. ВНЗ] / Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. – [Вид. 3-є, випр. і доп.] – К.: Каравела, 2011. – 360 с.

9. Психология. Словарь: словарь / ред.: А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Политиздат, 1990. – 495 с.

10. Ричкова Світлана. Емпатія як чинник ефективного спілкування: інтерактивне заняття / С. Ричкова // Психолог. – 2015. – № 6. – С. 9 – 11.

11. Савельєва В.С. Психологія управління: навчальний посібник / В.С. Савельєва. – К.: Професіонал, 2005. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2016

“Коли ти хочеш показати своєму співрозмовникові в розмові якусь істину, то найголовніше при цьому – не дратуватися і не сказати жодного недоброго чи образливого слова”.

Епікет

давньогрецький філософ-стоїк

